

KATEDRA
PSYCHOLOGIE

FILOZOFICKÁ FAKULTA
UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

DBQ – lokalizace dotazníku v českém prostředí

PhDr. Matúš Šucha, PhD.

PhDr. Lenka Šrámková

Obsah

1. Problematika sebeposuzování v dopravě
2. Dotazník DBQ
3. Převod do českého prostředí
4. Design, cíle a výsledky pilotní studie
5. Plán lokalizace dotazníku a norem pro ČR
6. Limity studie

Problematika sebeposuzování

- Řidičské chování je často posuzováno pomocí různých dotazníků, které spoléhají na sebeposuzování
- Hrozí nebezpečí stylizace (socially desirable response tendencies), zejména v případech posuzování řidičských způsobilostí
- Studie (Lajunen & Summala, 2003; Wahlberg, Dorn, & Kline, 2011) dokládají rozporuplnou evidenci
- Dotazník se doporučuje využívat v kombinaci s jinými metodami, resp. jiným zdrojem dat (např. karta řidiče, zpráva od zaměstnavatele)

DBQ – zpráva od prof. Reasona

February 4, 2013 4:16:09 PM GMT+01:00

Dear Matus,

You are most welcome to use the DBQ. I wish you joy with it.

All best wishes,

Jim Reason

Manchester Driving Behaviour Questionnaire - DBQ

Manchester Driving Behaviour Questionnaire je jedním z nejvíce používaných nástrojů pro měření stylu jízdy a výzkumu vztahů mezi jízdami vlastnostmi řidičů a jejich zapojením do nehod (Bener, 2008).

Původní DBQ, který vytvořili Reason et al (1990), se zaměřoval na **dva hlavní typy chování označované jako „omyly“ a „porušení pravidel silničního provozu“**. Zatímco pro omyly je charakteristické neplánované chování, porušení pravidel silničního provozu je vnímáno jako záměrný prohřešek proti dohodnutým zásadám řízení motorových vozidel.

Identifikován byl rovněž další faktor označovaný jako „nedopatření a opomenutí“, který se zaměřuje na pochybení v důsledku nepozornosti a zapomínání.

Manchester Driving Behaviour Questionnaire - DBQ

Pokud se týká počtu faktorů sledovaných škálou DBQ, dosavadní výzkum buď potvrdil buď

- tři faktory – omyly, porušení pravidel silničního provozu a opomenutí (Aberg & Rimmo, 1998; Blockey & Hartley, 1995; Parker et al., 1995)
- čtyři faktory, a sice omyly, opomenutí, agresivní způsob porušení pravidel silničního provozu a běžné porušení pravidel silničního provozu (Sullman et al., 2002),
- pět faktorů, jmenovitě omyly, opomenutí, agresivní způsob porušení pravidel silničního provozu, běžná porušení pravidel silničního provozu a tzv. 5. faktor (Parker, McDonald, Rabbitt, & Sutcliffe, 2000).

ČESKÁ TERMINOLOGIE

Slip – kiks

Nesprávná akce, když znám správnou

Obvykle spojeno s chybou pozornosti nebo percepce

Laps – opomenutí

Vynechání činnosti, výpadek paměti

Mistake – omyl

Správná akce v nesprávnou dobu

Violation – vědomé porušení

Záměrně učiněná nesprávná akce

Převod do českého prostředí

Pro studii jsme použili původní znění dotazníku DBQ publikovaného Reasonem et al. v roce 1990 (50 tvrzení).

Dotazník byl přeložen 2 nezávislými překlady (angličtina – čeština), následně byly překlady porovnány a skupinou expertů (5 expertů z oblasti dopravní psychologie) definováno konečné znění položek. Dotazník byl pak přeložen do němčiny a byl požádán prof. Ralf Risser o porovnání s původní anglickou verzí. Byly definovány 2 problematické položky, které byly následně upraveny v české verzi. Proběhlo několik interview s účastníky, kteří vyplnili dotazník a identifikovány nejednoznačné, nebo zavádějící položky.

Problém s neaktuálností některých položek (např. položka 3 „Zabouchnete si klíče v autě“).

Pilotní studie

Dotazník byl převeden do on-line verze, která je dostupná na

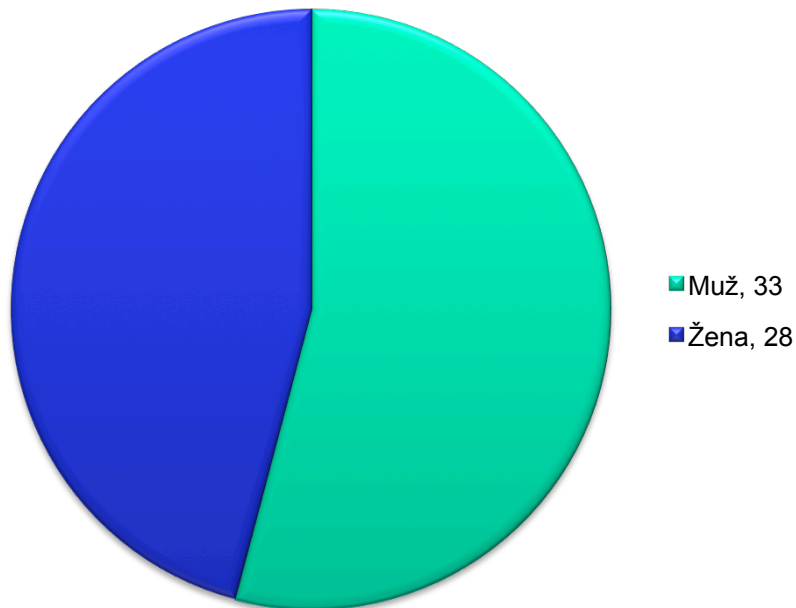
www.jsemridic.cz

Na vzorku 61 řidičů byl pilotně ověřen překlad dotazníku do českého jazyka (součást diplomové práce Bc. Marka Voitle), použit byl příležitostný výběr. Soubor byl složen ze soukromých řidičů, řidičů využívajících vozidlo pro pracovní účely a profesionálních řidičů.

Použita byla 6-ti stupňová Likertova škála (podobně jako v originální verzi).

Výzkumný soubor

Pohlaví

MUŽI

Průměrný věk: 36 let

(26 – 60 let, SD = 9,21)

km za poslední rok: 38 000

(5 000 – 120 000, SD = 24907,03)

ŽENY

Průměrný věk: 34 let

(26 – 44 let, SD = 5,07)

km za poslední rok: 23 500

(200 – 80 000, SD = 21714,34)

Dobrý den, milí řidiči,
toto šetření se zabývá vlastním hodnocením vašeho řídicího chování.

Dotazník je velmi jednoduchý – je to popis situací, které můžete zažít během řízení auta. U každé položky, prosím, označte jak často, pokud vůbec, se vám stávají.

Označte v každém řádku **jedno číslo** u každé věty. Čísla jsou na stupnici 0 – 5, a mají následující význam:

0	1	2	3	4	5
NIKDY	ZŘÍDKA	OBČAS	ČASTO	VELMI ČASTO	SKORO VŽDY

Je samozřejmě nemožné odpovídat zcela přesně: základem dotazníku je vaše vnímání dané situace. Takže nemusíte uvažovat nad každou položkou moc dlouho, prostě udělejte co nejpřesnější a nejrychlejší odhad a označte číslo, které mu odpovídá. Pokud si svou odpověď rozmyslíte, jednoduše překlikněte na odpověď jinou.

Nepotřebujeme znát Vaše jméno a příjmení, šetření je **anonymní**. Rádi bychom o Vás ale věděli několik informací (např. věk, počet dětí), které naleznete v sekci OSOBNÍ ÚDAJE.

Dotazník obsahuje 50 položek a jeho vyplnění Vám zabere cca 15 minut. Zkuste být, prosím, co nejpříjemnější ve Vašich odpovědích. Děkujeme za Vaši pomoc a čas.

Souhlasím se zpracováním a využitím mnou poskytnutých informací.

Vstupte do dotazníku »

Dotazník je realizován na Katedře psychologie Univerzity Palackého v Olomouci.

Pokud máte nějaké dotazy, vepište je do textového pole na konci dotazníku nebo nás kontaktujte na emailech: lenka.sramkova@upol.cz nebo matus.sucha@upol.cz.

I. Dotazník - řídičské chování

OTÁZKA	0 NIKDY	1 ZŘÍDKA	2 OBČAS	3 ČASTO	4 VELMI ČASTO	5 SKORO VŽDY
1. Chcete se rozjet, ale zjistíte, že máte zařazen třetí rychlostní stupeň.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2. Podíváte se na tachometr a zjistíte, že jedete nevědomky rychleji, než je povoleno.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
3. Zabouchnete si klíče v autě.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
4. Když jedete po dálnici za vozidlem, které blokuje levý (předjížděcí) pruh, ztrácíte trpělivost a předjedete ho.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
5. V noci jezdíte po vedlejších silnicích stejně rychle bez ohledu na to, zda máte zapnuta potkávací nebo dálková světla.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
6. Chcete se rozjet a zjistíte, že máte zataženou ruční brzdu.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
7. Jezdíte těsně za vozidlem jedoucím před vámi nebo blikáte na jeho řidiče, abyste mu tak naznačil/a, že má jet rychleji nebo vám má uhnout z cesty.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
8. Když parkujete na víceúrovňových nebo rozlehlých parkovištích, zapomenete, na kterém podlaží jste auto nechal/a.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
9. Když Vás něco rozptýlí nebo myslíte na něco jiného, až se zpožděním si uvědomíte, že vůz před vámi zpomalil, a vy musíte dupnout na brzdu, abyste odvrátil/a kolizi.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
10. Chcete zapnout stěrače a místo toho zapnete světla, případně naopak.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

I. Dotazník - řídičské chování

OTÁZKA	0 NIKDY	1 ZŘÍDKA	2 OBČAS	3 ČASTO	4 VELMI ČASTO	5 SKORO VŽDY
1. Chcete se rozjet, ale zjistíte, že máte zařazen třetí rychlostní stupeň.	☒	☐	☐	☐	☐	☐
2. Podíváte se na tachometr a zjistíte, že jedete nevědomky rychleji, než je povoleno.	☐	☒	☐	☐	☐	☐
3. Zabouchnete si klíče v autě.	☒	☐	☐	☐	☐	☐
4. Když jedete po dálnici za vozidlem, které blokuje levý (předjížděcí) pruh, ztrácíte trpělivost a předjedete ho.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
5. V noci jezdíte po vedlejších silnicích stejně rychle bez ohledu na to, zda máte zapnuta potkávací nebo dálková světla.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
6. Chcete se rozjet a zjistíte, že máte zataženou ruční brzdu.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
7. Jezdíte těsně za vozidlem jedoucím před vámi nebo blikáte na jeho řidiče, abyste mu tak naznačil/a, že má jet rychleji nebo vám má uhnout z cesty.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
8. Když parkujete na víceúrovňových nebo rozlehlých parkovištích, zapomenete, na kterém podlaží jste auto nechal/a.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
9. Když Vás něco rozptýlí nebo myslíte na něco jiného, až se zpožděním si uvědomíte, že vůz před vámi zpomalil, a vy musíte dupnout na brzdu, abyste odvrátil/a kolizi.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
10. Chcete zapnout stěrače a místo toho zapnete světla, případně naopak.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Doplňující údaje

- I. Věk, pohlaví, povolání, rodinný stav, vzdělání, velikost a kraj bydliště, děti
- II. Skupiny ŘP, najeté km, počet a příčiny nehod, přestupků
- III. Kvalitativní položky: důvod užívání automobilu, postoj k řízení automobilu, význam řízení
(Co pro Vás znamená mít auto? Co pro Vás znamená být řidičem?)

Cíle pilotní studie

- Ověřit vhodnost/ přiléhavost překladu jednotlivých tvrzení
- Ověřit konzistentnost jednotlivých škál
- Ověřit srozumitelnost doplňujících dotazů
- Ověřit technické zajištění sběru dat (on-line dotazník, úschova dat aj.)

Výsledky pilotní studie

Průměry jednotlivých škál v porovnání s daty Reason, 1990

škála	průměr češi	průměr cizinci	sd (odhad)	rozdíl průměrů	std. chyba	t	p	effect size (d)
N	17.91	17.41	6.96	0.50	0.94	0.53	0.60	0.07
NP	3.35	3.54	1.27	-0.19	0.17	-1.14	0.26	-0.15
P	13.58	12.34	6.48	1.24	0.87	1.42	0.16	0.19
CH	7.95	7.50	3.52	0.45	0.48	0.94	0.35	0.13

Mezi českým a anglickým souborem nebyl nalezen rozdíl v žádné škále.

Výsledky pilotní studie

Konzistentnost škál

Scale	Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
N	.818	.821	21
NP	.291	.303	3
P	.782	.778	17
CH	.556	.630	9

Uspokojivá konzistentnost škál. Byly identifikovány položky, které nekorelují s jinými v rámci škály a podrobeny hlubší analýzy (např. s daty z interview s respondenty).

Výsledky pilotní studie

- Výsledkem pilotní studie byl upravený dotazník (proběhla úprava 3 položek), který bude použit pro další sběr dat a přípravu norem.

Anglicky: Attempt to drive away without first having switched on the ignition.

Česky: Chcete se rozjet, aniž byste zapnul/a zapalování.

Změna: Chcete se rozjet a zjistíte, že máte zataženou ruční brzdu.

Anglicky: Forget when your road tax expires and discover that you are driving illegally.

Česky: Zjistíte, že jezdíte v rozporu s platnými předpisy, protože jste zapomněl/a uhradit silniční daň.

Změna: Zjistíte, že jezdíte v rozporu s platnými předpisy, protože jste zapomněl/a zaplatit/obnovit povinné ručení.

Další kroky

- Sběr dat pro českou (řidičskou) populaci a profesionální řidiče, reprezentativnost souboru vzhledem k pohlaví a věku (cca 2000 řidičů, resp. 300 profesionálních řidičů).
- Ověření problematiky sebeposuzování a kontextu situace posuzování (výzkumné účely, účely dopravněpsychologického vyšetření)
- Popsání dalších souvislostí chování řidičů (ve vztahu ke 4 škálám dotazníků) a rizikovosti řízení (nehody, přestupky) a dalších sledovaných proměnných
- Průběžné ověřování psychometrických charakteristik dotazníku a konzistentnosti škál

Limity studie

Sběr dat on line – určitá část dat bude sebrána formou tužka-papír

Nesourodost automobilů – plánování trasy, špatné odbočení (vs. GPS), zařazení rychlostního stupně (vs. automat) – řidiči mají možnost vyjádřit se po vyplnění

Sběr dat – náročnost motivace potřebných skupin řidičů

Literatura

- Lajunen, T., & Summala, H. (2003). Can we trust self-reports of driving? Effects of impression management on driver behaviour questionnaire responses.
- Wählberg, A.E., Dorn, L., & Kline, T. (2011). The Manchester Driver Behaviour Questionnaire as predictor of road traffic accidents. *Theoretical Issues in Ergonomics Science*, 12, 66-86.
- Bener, A., Özkan, T., & Lajunen, T., (2008). The Driver Behaviour Questionnaire in Arab Gulf countries: Qatar and United Arab Emirates. *Accid Anal Prev*. Apr 4
- Reason, J., Manstead, A., Straling, S., Baxter, J., & Campbell, K. (1990) Errors and violations: a real distinction? *Ergonomics*. 33, 1315-1332.
- Åberg, L. & Rimmö, P-A. (1998). Dimensions of aberrant behaviour. *Ergonomics*, 41, 39-56.

Literatura

- Blockey, P.N., & Hartley, L.R. (1995). Aberrant driving behaviour: errors and violations
Ergonomics, 38, 1759-1771.
- Parker, D., Reason, J.T., Manstead, A.S., and Stradling, S. G. 1995, Driving errors,
driving violations and accident involvement. *Ergonomics*, 38, pp. 1036-1048.
- Sullman, M.J., Meadows, M., & Pajo, K.B. (2002). Aberrant driving behaviours amongst
New Zealand truck drivers. *Transportation Research Part F*, 5, 217-232.
- Parker, D., McDonald, L., Rabbit, P., and Sutcliffe, P. 2000, Elderly drivers and their
accidents: the Aging Driver Questionnaire. *Accident Analysis and Prevention*, 32, pp.
751-759.

Děkujeme za pozornost

matus.sucha@upol.cz
lenka.sramkova@upol.cz